

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

2026 ел, 26 гыйнвар

г.Казань

КАРАР

№ 42

«Дала Евразиясе халыкларының тарихы
һәм мәдәнияте» Татарстан Республикасы
төбәк программасын раслау турында

Россия фәненең әһәмиятен һәм йогынтысын киңәйтү, мәдәниягә диалогны
ныгыту һәм дәрәжә тарихи белемнәр формалаштыру мөмкинлекләрен булдыру,
үткәннәрне фальсификацияләүне булдырмау максатында Татарстан Республикасы
Министрлар Кабинеты КАРАР БИРӘ:

1. Түбәндәгеләрне (карарга теркәлеләр) расларга:

«Дала Евразиясе халыкларының тарихы һәм мәдәнияте» Татарстан
Республикасы төбәк программасын (алга таба – Төбәк программасы);

«Дала Евразиясе халыкларының тарихы һәм мәдәнияте» Татарстан
Республикасы төбәк программасын үтәү буенча чаралар планын гамәлгә ашыру
турында хисап формасы..

2. «Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе» дәүләт фәнни бюджет
учреждениесенә:

Төбәк программасы чараларын чираттагы финанс елына һәм план чорына
Татарстан Республикасы бюджеты турында Татарстан Республикасы законнда
каралган акча чикләрендә үтәүне һәм Төбәк программасында каралган максатчан
күрсәткечләргә ирешүне тәмин итәргә;

Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына квартал саен, хисап
кварталыннан соңгы айның 15 нче числосына кадәр, әлегә карар белән расланган
форма буенча «Дала Евразиясе халыкларының тарихы һәм мәдәнияте» Татарстан
Республикасы төбәк программасын үтәү буенча чаралар планын гамәлгә ашыру
турында хисап тапшырырга.

3. Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына квартал саен,
хисап кварталыннан соңгы айның 25 нче числосына кадәр, Татарстан Республикасы

Икътисад министрлыгына Төбәк программасын гамәлгә ашыру турында мәгълүмат жибәрергә.

4. Бу карарның үтәлешен тикшерүдә тотуны Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына йөкләргә.

Татарстан Республикасы
Премьер-министры

А.В.Песошин

«Дала Евразиясе халыкларының тарихы һәм мәдәнияте» Татарстан Республикасы
төбәк программасы

I. Гомуми нигезләмәләр

«Дала Евразиясе халыкларының тарихы һәм мәдәнияте» Татарстан Республикасы төбәк программасы (алга таба – Төбәк программасы) Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасының фәнни-технологик үсеше» дәүләт программасын раслау турында» 2022 ел, 27 декабрь, 1429 нчы карары белән расланган «Татарстан Республикасының фәнни-технологик үсеше» дәүләт программасының «Татарстан Республикасында табигый-фәнни мәгарифне үстерү» процесслы чаралар комплексы бурычларын хәл итүгә юнәлдерелгән.

Төбәк программасы – Үзәк Азия һәм Көнчыгыш Европа илләреннән экспертлар жәлеп итеп, Россия фәнненең әһәмиятен һәм йогынтысын киңәйтүгә юнәлдерелгән масштаблы дисциплинаара фәнни проект. Төбәк программасы мәдәниягә диалогны ныгытуга һәм ышанычлы тарихи белемнәр формалаштыру һәм тарихны фальсификацияләүне булдырмау өчен мөмкинлекләр тудыруга ярдәм итә.

Төбәк программасын гамәлгә ашыру вакыты: 2026 – 2034 еллар.

Жаваплы башкаручылар: Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы, «Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе» дәүләт фәнни бюджет учреждениесе

Төбәк программасын гамәлгә ашыру чаралары планы аңа кушымтада китерелгән.

II. Агымдагы хәлне анализлау

Дала Евразиясе халыкларының тарихы һәм мәдәнияте Россия цивилизациясен формалаштыруга һәм Евразия континентының тарихи-мәдәни ландшафтын формалаштыруга нигез сала. Әлеге төбәк континентның бердәмлеген һәм хәзерге Үзәк Азия һәм Көнчыгыш Европаның күп кенә илләренен дәүләтчеләген булдыруны тәмин итеп, мәдәният һәм технологияләр трансферы пространствосы булып хезмәт итте. Әлеге феноменны өйрәнү Россия фәне өчен дә, дөнья фәне өчен дә шактый фәнни кызыксыну уята. Дала Евразиясе территориясендә халыклар һәм дәүләтләр тарихының һәм мәдәниятенен объектив дисциплинаара картинасын бирергә мөмкинлек бирә торган бердәм фәнни-тикшеренү алымнарын эшләү гаять мөһим булып тора.

Дала Евразиясе - уникаль тарихи-мәдәни киңлек, ул Россия дәүләтчеләген формалаштыруда һәм төбәк халыкларының этномәдәни үсешендә төп рольне уйнады. Трансконтиненталь элементләр ярдәмендә әлеге төбәк Евразиянең бердәмлегенә, Үзәк

Азия һәм Көнчыгыш Европаның заманча илләренә йогынты ясаган эре дәүләт берәмлекләре һәм мәдәниятләре барлыкка килүгә ярдәм итте. Дала Евразиясенен тарихи-мәдәни мирасы, матди һәм язма мәдәниятне дә кертәп, дөньякүләм мәдәни байлыкның бер өлеше буларак комплекслы өйрәнү һәм саклауны таләп итә. Әлеге тарихи һәм цивилизациялә фәноменны өйрәнү илебездә фәнне өчен дә, дөнья фәнне өчен дә житди кызыксыну уята.

Хәзерге вакытта төбәкнең бөтен киңлегендә һәм киң хронологик диапазонда Дала Евразиясенен күчмә культураларын үстерү моделен булдыруны комплекслы дисциплинаара тикшеренүләр гомуми ашыручы фәнни программалар юк.

Булган тикшеренүләргә карамастан, комплекслы дисциплинар якин килү таләп итә торган бер төркем хәл ителмәгән мәсьәләләр саклана, алар арасында иң мөһиме:

Дала Евразиясе халыкларының үсеш динамикасын өйрәнүгә методик һәм методологик алымнарны билгеләү, төрки халыкларның дәүләтчелеген аякка бастыру, Көнчыгыш һәм Көнбатыш цивилизацияләренен бу процессларга йогынтысын, борынгы һәм Урта гасырларда сәясәткә һәм икътисадка мәдәни трансфертларның йогынтысын билгеләү;

дәүләтчелек формаларының, далада хакимлек итүче династияләренен, дала дәүләтләренен социаль структураларының тарихын карау, әлеге традицияләргә вакыт һәм киңлекләрдә күчү һәм трансформацияләнү, төрки-татар дәүләтчелегенен Россия дәүләтен торгызуга йогынтысы;

йомышлы татарларны рус гаскәренә һәм дворян сословиесенә кертү, аларның Россиянең дала чикләрен саклауда тоткан рольләре. «Татарлар» этнонимының тарихи язмасын тикшерү аеруча кызыксыну уята, ул бүген дә фәнни һәм иҗтимагый тирәлектә актив фикер алышулар предметы булып кала бирә.

күчмә һәм утрак мәдәниятләргә үзара хезмәттәшлеге, төрле цивилизацияләр, дөнья диннәре йогынтысы һәм, димәк, дала зонасы халыкларының рухи мәдәниәте трансформациясе; Идел буе һәм Урал буе халыкларының сословие структурасын тикшерү;

урбанизация процессларын, шәһәр мәдәниәтен формалаштыру динамикасын, аның тел һәм язу үсешенә йогынтысын өйрәнү, шул исәптән: тел элементләрен һәм үзара бәйләнешләрне анализлау, яңа аралашу телләрен, язуларны формалаштыру, әдәби традицияләргә булдыру;

халыкара трансевразия сәүдә юлларын (Идел-Балтыйк, Бөек Ефәк, Чәй юллары) өйрәнү, аларның дәүләтчелек, шәһәр структурасы һәм Дала Евразиясе халыклары мәдәниәте формалашуындагы роле һәм әһәмияте, хужалык процесслары динамикасына йогынтысы;

проблематиканың комплекслы чыганагын үстерү: Дала Евразиясе тарихы буенча яңа чыганаclar бастырып чыгару, дөнья, шул исәптән төрки, монгол, кытай һәм, һичшиксез, Россия тарихын өйрәнү, татар халкы һәм аның бабалары тарихы буенча чыганаclar жыелмасын борынгы заманнарда алып яңа вакытка кадәр булдыру.

Әлеге өлкәдәге хәзерге проблемаларга шулай ук түбәндәгеләргә кертүгә мөмкин:

археологик һәйкәлләр, архитектура объектлары һәм эпиграфик чыганаclarның житәрлек өйрәнелмәве һәм югалу куркынычы;

татар халкының тарихы һәм мәдәнияте һәйкәлләренен системалаштырылган жыентыгы булмау, бу аларны исәпкә алу, өйрәнү һәм популярлаштыруны кыенлаштыра;

Алтын Урда һәм Казан ханлыгының (XIII – XVI гасырлар) эпиграфик һәйкәлләрен фәнни реставрацияләү, каталоглаштыру һәм фәнни әйләнешкә кертү ихтыяжы;

Волга-Урал төбәге халыкларының башка дәүләтләр белән элементләр тарихын чагылдырган киң документлар катламын өйрәнү һәм бастыру;

элек фәнни әйләнешкә кертелмәгән материалларны ачыклау, цифрлаштыру һәм бастыру өчен махсус архив проектларын гамәлгә ашыру кирәклегә;

үткәннең мифлаштырылган һәм бозылган интерпретацияләрен таратуга китерә торган дәрәс фәнни публикацияләр булмау. Фальсификацияләргә каршы тору механизмнарын эшләү таләп ителә, шул исәптән эксперт дискуссияләрен һәм фәнни-популяр проектларны да кертеп;

халыкара хезмәттәшлекнең житәрлек дәрәжәдә булмавы. Евразия тарихи-мәдәни мирасын комплекслы өйрәнү өчен уртак экспедицияләрне, конференцияләрне, басмаларны да кертеп, халыкара хезмәттәшлекне көчәйтү таләп ителә.

Евразия илләреннән, дөньяның аерым илләреннән экспертлар жәлеп итеп, төбәк программасын гамәлгә ашыру Россия фәнненең әһәмиятен һәм йогынтысын киңәйтә, мәдәниәтара диалогны ныгытуга һәм ышанычлы тарихи белемнәр формалаштыру өчен мөмкинлекләр тудыруга ярдәм итә. Һәрьяклап һәм масштаблы фәнни хезмәттәшлек Дала Евразиясенен гомуми тарихи-мәдәни мирасын «хосусыйлаштыру», аның нигезендә милләтара һәм динара мөнәсәбәтләрдә киеренкелек тудыручы этноцентрик концепцияләр төзү омтылышларын чикләүгә ярдәм итәчәк.

Фәнни жәмгыятьнең бурычы, шул исәптән Төбәк программасын гамәлгә ашыру кысаларында, – тарихи үткәннең фальсификациясенә каршы тору, традицион Россия рухи-әхлакый кыйммәтләрен һәм тарихи хәтерне саклап калуга һәм ныгытуга ярдәм итү.

Шулай итеп, Дала Евразиясе - уникаль тарихи-мәдәни киңлек, ул Россия дәүләтчелеген формалаштыруда һәм төбәк халыкларының этномәдәни үсешендә төп рольне уйнады. Трансконтиненталь элементләр ярдәмендә әлегә төбәк Евразиянең бердәмлегенә, Үзәк Азия һәм Көнчыгыш Европаның заманча илләренә йогынты ясаган эре дәүләт берәмлекләре һәм мәдәниятләре барлыкка килүгә ярдәм итте. Дала Евразиясенен тарихи-мәдәни мирасы, матди һәм язма мәдәниәтне дә кертеп, дөньякүләм мәдәни байлыкның бер өлеше буларак комплекслы өйрәнү һәм саклауны таләп итә.

III. Төбәк программасының максаты һәм бурычлары

Программаның максаты – Дала Евразиясе халыкларының тарихи-мәдәни мирасын һәрьяклап өйрәнү, саклау һәм популярлаштыру. Төбәк программасы төбәкнең бөтен киңлегендә һәм глобаль контекстта Дала Евразиясе мәдәниятләре үсешенен бербөтен фәнни моделен формалаштыруга, киң хронологик диапазон дәвамында төбәк халыклары һәм дәүләтләре тарихында һәм мәдәниәтендә әлегә

мирасның дәвамчанлыгын ачыклауга юнэлтелгән. Дала Евразиясе мирасын өйрәнү һәм саклау буенча төбәк программасын гамәлгә ашыру фәндә булган житешсезлекләргә тулыландыруга, тарихны фальсификацияләүгә һәм халыкара фәнни хезмәттәшлеккә ныгытуга юнәлдерелгән актуаль бурыч булып тора. Күрсәтелгән юнәлешләрдә системалы чаралар эшләү тарихи хәтерне саклауны һәм төбәкнең үткәне турында объектив белемнәр формалаштыруны тәмин итәргә мөмкинлек бирәчәк.

Өлеге миссия уртак тарихи кичлек белән берләшкән халыклар арасында үзара аңлашуны ныгытырга һәм тупланган белемнәргә дөньяви фәнни һәм мәдәни кырга интеграцияләүне тәмин итәргә тиеш. Программа дисциплинаара характер йөртә һәм илебездә һәм чит ил экспертлары белән хезмәттәшлектә гамәлгә ашырыла, бу аның халыкара әһәмиятен ассызыклай.

Куйган максатка ирешү өчен Төбәк программасы эшчәнлекнең төп юнәлешләре буенча төркемләнгән берничә төп бурычны хәл итүне күздә тотта:

1. Тарихи-мәдәни (этнологикны да кертеп) тикшеренүләр.

Дала Евразиясе халыклары үсешенә тулы картинасын булдыруга юнәлтелгән комплекслы тарихи, культурологик һәм этнографик тикшеренүләр үткәрү. Өлеге юнәлеш кысаларында дала төбәгендә күпмилләтле жәмгыятьләр һәм дүләтчелек формалаштыру процесслары, күчмә һәм уттак халыкларның мәдәни мирасының дәвамлылыгы һәм үзара йогынтысы гасырлар дәвамында, шулай ук дала цивилизацияләренә Россия һәм дөнья тарихын үстерүгә керткән өлеше өйрәнелә. Өлеге тикшеренүләрнең нәтижеләре Дала Евразиясе мәдәниятләре үсешен закончалыкларын аңлата торган яңа фәнни модельнең нигезенә ятачак.

2. Архив һәм археологик эшләр.

Яңа чыганаclarны табу һәм фәнни әйләнешкә кертү максатында масштаблы архив тикшеренүләрен һәм кыр археологик экспедицияләрен гамәлгә ашыру. Бурычлар Дала Евразиясе халыклары тарихы белән бәйле үзбездә һәм чит ил архивларында тарихи документларны ачыклау, системалаштыру һәм өйрәнү, шулай ук дала төбәгендә археологик һәйкәлләргә казу һәм фәнни тикшеренүне үз эченә ала. Ачыкланган артефактлары Евразия далалары халыкларының тормыш, көнкүреш, сәүдә һәм мәдәни элементләре турында белемнәрнең матди базасын тулыландырырга мөмкинлек бирәчәк дөньякүләм-тарихи әһәмияттәге объектларга аерым игътибар бирелә. Археология эшләре барышында алынган мәгълүматлар алдагы тикшеренүләр һәм тарихи реконструкцияләр өчен эмпирик нигез булачак.

3. Фәнни һәм популяр әдәбият бастыру.

Үткәрелгән тикшеренүләрнең нәтижеләрен һәм аудиториянең төрле категорияләре өчен билгеләнгән басмалар һәм электрон басмалар әзерләү һәм аларны чыгару. Дала Евразиясе халыклары тарихының һәм мәдәниятенә төрле аспектларын яктыртучы фундаменталь фәнни хезмәтләр: монографияләр, фәнни макаләләр, жыйнаклар, энциклопедик сүзлекләр һәм белемлекләр чыгару планлаштырыла. Иң мөһим нәтижеләрнең берсе, мәсәлән, Дала Евразиясе археологиясе һәм дала цивилизацияләре турында монографияләр сериясе буенча энциклопедик сүзлек чыгару булачак. Параллель рәвештә популяр әдәбият - фәнни-популяр китаплар, альбомнар, буклетлар бастыру күздә тотыла, алар кич даирә укучыларга дала халыкларының бай мирасы һәм галимнәрнең яңа ачышлары турында сөйли. Мондый

басмалар жәмгыятьнең Дала Евразиясе тарихы белән кызыксынуын арттыруга һәм белемнәрне таратуга ярдәм итәчәк.

4. Мәдәниятләр диалогын үстерү.

Дала Евразиясе белән тарихи бәйле халыклар арасында мәдәниәтара диалогка ярдәм итү һәм багланышларны ныгыту. Әлеге бурыч төбәкнең төрле этнослар, тел һәм дини төркемнәре вәкилләрен җәлеп итүче мәдәни-агарту чараларын һәм дискуссия майданчыкларын оештыру аша тормышка ашырыла. Гомуми тарихи-мәдәни мирасны объектив һәм хөрмәт белән кабул итүне формалаштыруга юнәлтелгән түгәрәк өстәлләр, күргәзмәләр, уку семинарлары һәм башка инициативалар уздыру күздә тотыла. Тарихны бозуга каршы көрәшкә аерым игътибар бирелә: белем һәм уртак проектлар белән ачык алмашу тарихи фактларны фальсификацияләүгә юл куймаска ярдәм итәчәк һәм мәдәни диалогта катнашучылар арасындагы ышанычны ныгытачак.

5. Форумнар һәм конференцияләр оештыру.

Төбәк программасы тематикасы кысаларында төбәкара һәм халыкара дәрәжәдәге даими фәнни форумнар, конференцияләр һәм семинарлар уздыру. Галимнәрнең үзара хезмәттәшлеге, тикшеренүләр нәтижәләре белән алмашу һәм уртак эшчәнлекне координацияләү өчен майданчыклар булдыру планлаштырыла. Төбәк программасын гамәлгә ашыру барышында Евразия далаларының Халыкара археология конгрессы, Халыкара Алтын Урда форумы һәм Евразия дала поясы тарихының һәм мәдәниәтенең төп проблемаларына багышланган зур масштаблы чаралар оештыру күздә тотыла. Әлеге форумнар һәм конференцияләр Төбәк программасы мәнфәгатләре белән берләшкән фәнни бергәлек формалаштырырга, арадаш эш нәтижәләре турында фикер алышырга һәм тикшеренүләрнең яңа юнәлешләрен билгеләргә мөмкинлек бирәчәк. Моннан тыш, алар Төбәк программасын популярлаштыруга һәм халыкара академик жәмәгәтчелекнең игътибарын җәлеп итүгә хезмәт итә.

6. Цифрлаштыру һәм мәгълүматларны бастыру.

Региональ программасын гамәлгә ашыру барышында алынган мәгълүматны саклау һәм тарату өчен заманча цифрлы ресурслар булдыру. Әлеге юнәлеш кысаларында Дала Евразиясе халыклары мирасына караган Россия һәм чит ил музейларында, китапханәләрендә һәм архивларында саклана торган этнографик, тарихи һәм археологик материалларны цифрлаштыру планлаштырыла. Тикшеренүчеләрнең һәм кызыксынган кулланучыларның беренче чыганаclarга, фотоархивларга, артефактларга һәм Төбәк программасының фәнни-аналитик материалларына ирекле керү мөмкинлеген тәмин итүче мәгълүматларның, каталогларның һәм коллекцияләрнең электрон базалары формалаштырылачак. Төбәк программасының рәсми веб-сайтын булдыру һәм даими яңарту каралган, анда тикшеренүләр нәтижәләре, уздырыла торган чаралар турында яңалыклар, виртуаль күргәзмәләр һәм башка интерактив материаллар бастырылачак. Цифрлы технологияләрне болай куллану Төбәк программасы аудиториясен киңәйтәргә һәм киләчәк буыннар өчен уникаль мәгълүматларның сакланышын тәмин итәргә мөмкинлек бирәчәк.

7. Төбәкара һәм халыкара хезмәттәшлек.

Дала Евразиясен өйрәнү белән кызыксынган төрле төбәкләрнең һәм илләрнең фәнни-тикшеренү үзәкләре арасында хезмәттәшлекне үстерү. Программа Идел буе,

Урал, Себер, Үзәк Азия, Көнчыгыш Европа һәм башка төбәкләр республикалары академик институтларының һәм университетларының көчләрен берләштерә. Уртақ экспедицияләр һәм тикшеренүләр, галимнәр һәм аспирантлар алмашу, ике яклы һәм күп яклы проектлар үткәрүне күздә тоткан партнерлык элементләре урнаштырыла. Чит ил коллегалары катнашында хезмәттәшлек турында килешүләр төзү, координация советлары һәм эш төркемнәре төзү планлаштырыла. Мондый төбәкара һәм халыкара эш форматы төрле тәҗрибәне һәм белемнәрен синтезларга, бер төбәктән читтә дә уникаль чыганаclarга керүне тәмин итәргә һәм тикшеренүләрнең гомуми дәрәжәсен арттырырга тиеш.

8. Программаның күп тармаклы яқын килүе һәм халыкара масштабы.

Төбөк программасы халыкара форматта гамэлгә ашырыла һәм комплекслы дисциплинар алымга ия. Анда төрлө фәнни өлкэләрдән: тарих, археология, этнография, антропология, филология һәм культурология экспертлары актив катнаша.

Мондый алым өйрәнелә торган мәсьәләләрне бөтен тулылыгы белән карарга мөмкинлек бирә, Дала Евразиясендә барган катлаулы процессларны тирәнтен аңлау өчен методларны һәм төрле фәнни дисциплиналарга ирешүне берләштерә. Бер үк вакытта Төбәк программасы үзенең составы буенча халыкара программа булып тора: тикшеренүләрдә һәм чараларда Россиянең күп кенә төбәкләреннән, шулай ук чит илләрдән галимнәр катнаша. Аерым алганда, Үзәк Азия, Көнчыгыш Европа, Кавказ һәм Евразиянең башка өлешләренең тикшеренү берләшмәләре белән хезмәттәшлек жайга салынган. Күпсанлы галимнәр һәм оешмалар көчләрен берләштерүче Төбәк программасының масштаблы характеры уздырыла торган эшләрнең югары фәнни дәрәжәсен һәм нәтижеләрне дөнья фәнни контекстына интеграцияләүне тәмин итә.

IV. Төбәк программасының максатчан күрсәткечләр

[illegible]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6.	Оештырылган күргөзмөлөр саны, берәмлек	0	4	0	0	1	3	0	1	3

V. Төбәк программасын гамәлгә ашырудан көтелә торган ахыргы нәтижәләр

Төбәк программасы гамәлгә ашыру түбәндәге нәтижәләргә ирешергә мөмкинлек бирә:

төбәкнең бөтен киңлегендә һәм киң хронологик диапазонда Дала Евразиясе культураларын үстерү моделен булдыру;

Дала Евразиясе халыкларының мәдәниятләрен өйрәнүдә бердәм методология һәм методиканы билгеләү;

Дала Евразиясе илләренең бердәм фәнни киңлеген булдыру;

Дала Евразиясе халыкларының һәм илләренең тарихи-мәдәни мирасының бердәм цифрлы киңлеген булдыру;

фәнне, шул исәптән тарихи, археологик, лингвистик, этнологик, культурологик белемнәрне популярлаштыру;

традицион Россия рухи-әхлакый кыйммәтләрен һәм тарихи хәтерне саклап калу һәм ныгыту;

дәрәс фәнни белемнәр формалаштыру һәм үткәнне фальсификацияләү омтылышларына каршы тору;

академик, фәнни-популяр, фәнни-белешмә басмалар, видеоматериаллар булдыру;

Евразия илләре, шулай ук дөньяның аерым илләре галимнәре катнашында фәнни форумнар, конференцияләр, түгәрәк өстәлләр үткөрү;

халыкара мәгълүмат системаларын булдыру, тутыру һәм аларга ярдәм итү.